

(castellà)

OPTIMIZACIÓN COMBINATORIA. Estrategias de supervivencia y de politización del malestar

Laia Manonelles Moner

La exposición «OPTIMITZACIÓ COMBINATÒRIA / Ulla Blanca Lima en diàleg amb Nora Ancarola», que tuvo lugar en La Xina A.R.T. (del 12 de marzo al 16 de abril de 2016) y que se expondrá en Can Manyé, Alella (del 17 de noviembre al 17 de diciembre de 2017), inicia su recorrido con la fotografía de una tumbona verde que nos remite a la relación entre las dos artistas que protagonizan la muestra. Esta tumbona evoca una singular «optimización combinatoria», es decir; la gestión de todos los recursos disponibles para resolver de la mejor forma posible determinadas problemáticas y conflictos. Nora Ancarola explica que la tumbona «simboliza las tácticas de apoyo a una alumna que, con una enfermedad crónica, pudo acabar con eficiencia sus estudios». Aquí encontramos la voluntad de compartir las estrategias que ambas diseñaron y llevaron a cabo para facilitar que Ulla Blanca Lima pudiera concluir su formación artística en la Llotja.

Hay que remarcar las sinergias que se generaron entre la docente y la alumna, mostrando otras «maneras de hacer», otras maneras de relacionarse más allá de lo que se establece en un marco académico, normativo. Crearon un nuevo contexto concebido desde la interacción y la resolución de encontrar soluciones a la necesidad de Ulla de tener un espacio de reposo en el aula. Ulla confeccionó unos recursos que le permitieron proseguir sus estudios y proyectos artísticos, como vemos en las series que se expusieron en La Xina A.R.T., y dejó atrás el rol de receptora pasiva —que tradicionalmente se ha otorgado a los pacientes y a los alumnos— en su decisión de gestionar activamente su enfermedad.

«Optimització combinatoria» muestra otros parámetros relacionales que se pueden experimentar en un espacio educativo. Ambas creadoras forjan un diálogo en que se comparte la gestión del malestar, haciéndolo visible, tangible. Es pertinente destacar que estos vasos comunicantes no solo se establecen entre la profesora y la alumna sino que los demás compañeros y compañeras del aula, junto con el resto de la comunidad educativa, también fueron partícipes de ellos. Vemos, pues, en los lazos que se articulan entre la experiencia individual y la colectiva, la determinación de politizar el malestar, y recordamos la conocida premisa activista de Carol Hanisch de que lo que es personal es político. Hanisch defendió la fuerza de la comunidad utilizando el término *terapia política* (en inglés, *political therapy*) en relación a las reuniones de los grupos de autoconsciencia feminista y de concienciación política que pensaban acciones comunitarias para combatir varios problemas sociales¹.

Al cruzar el umbral de la puerta de La Xina A.R.T. encontramos la simbólica tumbona y una serie de retratos fotográficos en que se muestran fragmentos del cuerpo desnudo de Ulla que nos sugieren una realidad inquieta, que se desmonta y nos sacude. En la misma dirección, partiendo de la propia piel como apoyo del discurso que se articula, se presenta el vídeo *Nuestros intérpretes* (2010) en que podemos observar como unas manos teclean la espalda de la artista, haciendo alusión a la polifonía de lecturas a partir de las cuales uno se puede aproximar al cuerpo. Las obras mencionadas conectan directamente con la vitrina donde se expone la historia clínica de Ulla, la bata médica que utiliza cuando pinta y los cuadernos, los dibujos y las pinturas que ha creado durante sus internamientos en el Hospital Clínic de Barcelona.

El itinerario sigue en la planta baja de La Xina A.R.T., donde se exponen *Estratègies de supervivència I* y *Estratègies de supervivència II* (2016) de Nora Ancarola. Dentro de la instalación *Estratègies de supervivència I* hay el vídeo *Triatlón* (2009) que Ulla creó para *Antikeres* (2004-2010), la tercera parte de la *Trilogía de la Privadesa*. Hay que recordar que el proyecto *Trilogía de la Privadesa*², creado conjuntamente por Nora Ancarola y Marga Ximénez, se compone de tres partes —*La Sibil·la*, *Domus Àurea* y *Antikeres*— des de donde se reflexiona sobre el rol de la mujer, sobre el espacio íntimo y doméstico que se ha atribuido tradicionalmente al género femenino y sobre el arte de cuidar. Las artistas explican que las Keres, si nos remitimos a la mitología griega clásica, eran los espíritus femeninos de la muerte, y Nora y Marga invocan a las Antikeres para idear un espacio de cobijo para todas las personas que cuidan de los demás. *Antikeres* se compone de una serie de relatos, puesto que Nora y Marga invitaron a varias personas a que explicaran sus vivencias con respecto al acto de cuidar. Es una obra coral, participativa; su naturaleza reside en el hecho de compartir experiencias con respecto a la gestión de la dependencia, la enfermedad, la vejez, la muerte y el luto, unas realidades que a menudo se invisibilizan en la sociedad actual. El vídeo *Triatlón* (2009), que recoge los momentos en que Paula Carracelas ayudaba a Ulla a bañarse en un período de máxima dificultad, dialoga con unos microrelatos pictóricos de Nora que nos transportan a

¹ HANISCH, CAROL. «*The Personal Is Political*», 1969. [Disponible en línea a: <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>].

² Véase ANCAROLA, NORA; XIMÉNEZ, MARGA; MUÑOZ D'IMBERT, SÍLVIA; PLAZA, ELSA; DONAIRE, LOLA; VALPIANA, TATIANA. *Trilogía de la privadesa*, Nora Ancarola & Marga Ximénez. Barcelona: Mxespai, 2011. Y Ancarola, Nora; Ximénez, Marga. *Trilogía de la Privadesa*. [Disponible en línea en: <http://trilogia-privadesa.blogspot.com.es/>].

una cotidianidad velada, desdibujada, con fisuras y rasguños. *Estratègies de supervivència I* se complementa con *Estratègies de supervivència II*, articulada por microrelatos pictóricos y el vídeo *Amor de madre* (2014), en que se superponen —físicamente y metafóricamente— la cara de la artista y el de su madre 45 años después de su muerte. Estas singulares tácticas de supervivencia hacen alusión a los rituales que la artista crea para pensar, procesar y exponer el luto en la genealogía familiar.

En la planta baja de La Xina A.R.T. también encontramos la proyección de un vídeo en que se registra una conversación entre las dos artistas, sobre la potencialidad terapéutica y subversiva de la creación, en que también participo. Aquí quiero mencionar mi mirada subjetiva, oblicua, y mi voluntad de hablar desde la «proximidad». En este diálogo se manifiesta claramente la idea de que la angustia y el dolor no son exclusivos de las personas «diagnosticadas». El malestar también es colectivo, deviene político, y este desplazamiento emocional nos implica, nos mueve, nos conmueve y nos afecta a todos.

Nora Ancarola y Ulla Lima comparten sus estrategias y tácticas para gestionar la inquietud, y traspasan la esfera íntima, introspectiva, para entrar en una dimensión política. «Optimització combinatòria» se adentra en la eficacia simbólica de la creación, profundiza en otras formas de actuar y relacionarse y reinventa las posibles construcciones del saber y enfatiza la importancia del proceso, de un trabajo relacional y colaborativo que permanece abierto. Este diálogo en construcción versa sobre cómo el arte se convierte en una herramienta para gestionar el malestar y vincula lo que se considera privado con lo público. El arte nos «afecta», nos humaniza, y enfoca la fortaleza de la vulnerabilidad al exponerla, compartirla y devolverla a la comunidad, a un espacio común, cuando trabajamos desde el compromiso y la empatía.

Artículo publicado originariamente en *Quadern de les arts*, n.º 206 (2016).

(català)

OPTIMITZACIÓ COMBINATÒRIA. Estratègies de supervivència i de politització del malestar

Laia Manonelles Moner

L'exposició «OPTIMITZACIÓ COMBINATÒRIA / Ulla Blanca Lima en diàleg amb Nora Ancarola», que va tenir lloc a La Xina A.R.T. (del 12 de març al 16 d'abril de 2016) i que s'exposarà a Can Manyé, Alella (del 17 de novembre al 17 de desembre de 2017), inicia el seu recorregut amb la fotografia d'una gandula verda que ens remet a la relació entre les dues artistes que protagonitzen la mostra. Aquesta gandula evoca una singular «optimització combinatòria», és a dir; la gestió de tots els recursos disponibles per resoldre de la millor manera possible determinades problemàtiques i conflictes. Nora Ancarola explica que la gandula «simbolitza les tàctiques de suport a una alumna que, amb una malaltia crònica, va poder acabar amb eficiència els seus estudis». Aquí trobem la voluntat de compartir les estratègies que ambdues van dissenyar i dur a terme per tal de facilitar que Ulla Blanca Lima pogués concloure la seva formació artística a la Llotja.

Cal remarcar les sinergies que es van generar entre la docent i l'alumna, mostrant unes «altres maneres de fer», unes altres maneres de relacionar-se més enllà del que s'estableix en un marc acadèmic, normatiu. Crearen un nou context concebut des de la interacció i la resolució de trobar solucions a la necessitat de l'Ulla de tenir un espai de repòs a l'aula. L'Ulla va confeccionar uns recursos que li van permetre prosseguir els seus estudis i projectes artístics, com veiem en les series que s'exposaren a La Xina A.R.T., i va deixar enrere el rol de receptora passiva — que tradicionalment s'ha atorgat als pacients i als alumnes— en la seva decisió de gestionar activament la seva malaltia.

«Optimització combinatòria» mostra uns altres paràmetres relacionals que es poden experimentar en un espai educatiu. Ambdues creadores forgen un diàleg en què es comparteix la gestió del malestar, fent-lo visible, tangible. És pertinent destacar que aquests vasos comunicants no solament s'estableixen entre la professora i l'alumna sinó que els altres companys i companyes de l'aula, juntament amb la resta de la comunitat educativa, també n'esdevenen participants. Veiem, doncs, en els lligams que s'articulen entre l'experiència individual i la col·lectiva, la determinació de polititzar el malestar, i recordem la coneguda premissa activista de Carol Hanisch que el que és personal és polític. Hanisch defensà la força de la comunitat emprant el terme *teràpia política* (en anglès, *political*

therapy) en relació amb les reunions dels grups d'autoconsciència feministes i de conscienciació política que pensaven accions comunitàries per combatre diversos problemes socials³.

Un cop creuem el llindar de la porta de La Xina A.R.T. trobem la simbòlica gandula i una sèrie de retrats fotogràfics en què es mostren fragments del cos nu de l'Ulla que ens suggereixen una realitat inquieta, que s'esberla i ens sacseja. En la mateixa direcció, partint de la pròpia pell com a suport del discurs que s'articula, es presenta el vídeo *Nuestros intérpretes* (2010) en què podem observar com unes mans teclegen l'esquena de l'artista, fent al·lusió a la polifonia de lectures a partir de les quals hom es pot aproximar al cos. Les obres esmentades connecten directament amb la vitrina on s'exposa la història clínica de l'Ulla, la bata mèdica que utilitza quan pinta i els quaderns, els dibuixos i les pintures que ha creat durant els seus internaments a l'Hospital Clínic de Barcelona.

L'itinerari continua a la planta baixa de La Xina A.R.T., on s'exposen *Estratègies de supervivència I* i *Estratègies de supervivència II* (2016) de Nora Ancarola. Dins de la instal·lació *Estratègies de supervivència I* hi ha el vídeo *Triatlón* (2009) que l'Ulla creà per a *Antikeres* (2004-2010), la tercera part de la *Trilogia de la Privadesa*. Cal recordar que el projecte *Trilogia de la Privadesa*⁴, creat conjuntament per Nora Ancarola i Marga Ximénez, es compon de tres parts —*La Sibil·la*, *Domus Àurea* i *Antikeres*— des d'on es reflexiona sobre el rol de la dona, sobre l'espai íntim i domèstic que s'ha atribuït tradicionalment al gènere femení i sobre l'art de cuidar. Les artistes expliquen que les Keres, si ens remetem a la mitologia grega clàssica, eren els esperits femenins de la mort, i la Nora i la Marga invoquen les Antikeres per idear un espai d'aixopluc per a tothom que té cura dels altres. *Antikeres* es compon d'una sèrie de relats, ja que la Nora i la Marga van convidar diverses persones que expliquessin les seves vivències respecte l'acte de cuidar. És una obra coral, participativa; la seva naturalesa rau en el fet de compartir experiències en relació amb la gestió de la dependència, la malaltia, la vellesa, la mort i el dol, unes realitats que sovint s'invisibilitzen en la societat actual. El vídeo *Triatlón* (2009), que recull els moments en els quals Paula Carracelas ajudava l'Ulla a banyar-se en un període de màxima dificultat, dialoga amb uns microrelats pictòrics de la Nora que ens transporten cap a una quotidianitat velada, desdibuixada, amb fissures i esgarrinxades. *Estratègies de supervivència I* es complementa amb *Estratègies de supervivència II*, articulada per microrelats pictòrics i el vídeo *Amor de madre* (2014), en què se superposen —físicament i metafòricament— el rostre de l'artista i el de la seva mare 45 anys després de la seva mort. Aquestes singulars tàctiques de supervivència fan al·lusió als rituals que l'artista crea per rumiar, processar i exposar el dol en la genealogia familiar.

A la planta baixa de La Xina A.R.T. també trobem la projecció d'un vídeo en què es registra una conversa entre les dues artistes, sobre la potencialitat terapèutica i subversiva de la creació, en què jo també participo. Aquí voldria mencionar la meua mirada subjectiva, obliqua, i la meua voluntat de parlar des de la «proximitat». En aquest diàleg es manifesta clarament la idea que l'angoixa i el dolor no són exclusius de les persones «diagnosticades». El malestar també és col·lectiu, esdevé polític, i aquest desplaçament emocional ens implica, ens mou, ens commou i ens afecta a tots plegats.

Nora Ancarola i Ulla Lima comparteixen les seves estratègies i tàctiques per gestionar la inquietud, i traspassen l'esfera íntima, introspectiva, per entrar en una dimensió política. «Optimització combinatòria» s'endinsa en l'eficàcia simbòlica de la creació, aprofundeix en altres formes d'actuar i relacionar-se i reinventa les possibles construccions del saber i emfatitza la importància del procés, d'un treball relacional i col·laboratiu que roman obert. Aquest diàleg en construcció versa sobre com l'art esdevé una eina per gestionar el malestar i vincula el que es considera privat amb el que és públic. L'art ens «afecta», ens humanitza, i enfoca la força de la vulnerabilitat en exposar-la, compartir-la i retornar-la a la comunitat, a un espai comú, quan treballem des del compromís i l'empatia.

Article publicat originàriament a *Quadern de les arts*, núm. 206 (2016).

³HANISCH, CAROL. «*The Personal Is Political*», 1969. [Disponible en línia a: <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>].

⁴Vegeu ANCAROLA, NORA; XIMÉNEZ, MARGA; MUÑOZ D'IMBERT, SÍLVIA; PLAZA, ELSA; DONAIRE, LOLA; VALPIANA, TATIANA. *Trilogia de la privadesa*, Nora Ancarola & Marga Ximénez. Barcelona: Mxespai, 2011. I ANCAROLA, NORA; XIMÉNEZ, MARGA. *Trilogia de la Privadesa*. [Disponible en línia a: <http://trilogia-privadesa.blogspot.com.es/>].